

بررسی بکارگیری روش تحقیق مبتنی بر تئوری مفهوم‌سازی بنیادی در حوزه مطالعات کارآفرینی

دکتر عظیم زارعی : عضو هیات علمی دانشگاه سمنان

رضا احمدی کهنعلی : عضو هیات علمی دانشگاه هرمزگان

میلاذ صفائی : دانشجوی کارشناسی مدیریت بازرگانی دانشگاه سمنان

چکیده :

در حال حاضر نقش و جایگاه کارآفرینی به عنوان یکی از عوامل به یقین تعیین کننده در فرایند توسعه‌ی سازمان‌ها و کشورها توجه صاحب‌نظران علمی و مدیران را بیش از پیش به خود جلب نموده و برای گسترش و توسعه آن سرمایه گذاری‌های قابل توجهی انجام گرفته است. یکی از مهمترین زمینه‌های توسعه‌ی کارآفرینی، تحقیق و پژوهش در این حوزه می‌باشد. در این خصوص یکی از عوامل موثر بر کیفیت تحقیقات و بالطبع دست‌آوردها و نتایج حاصل از تحقیقات همانا روش تحقیق می‌باشد. یکی از روشهای تحقیق کیفی موجود روش تحقیق مبتنی بر تئوری بنیادی است که به جای تمرکز بر رویکرد قیاسی از رویکرد استقرایی در تئوری‌سازی بهره می‌گیرد. اصل اساسی در این روش حرکت از سمت داده به سمت تئوری است. گزارش‌ها دلالت بر آن دارد که این نوع روش تحقیق با توجه به مفاهیم و مبانی نظری آن در حوزه‌ی تحقیقات علوم اجتماعی و رفتاری از کارآمدی بیشتری برخوردار می‌باشد. بعلاوه دیربازی است که این نوع روش تحقیق در حوزه‌ی مطالعات کارآفرینی نیز از سوی پژوهشگران مورد توجه و استفاده قرار گرفته است. بررسی‌ها نشان از پتانسیل مناسب و همچنین چالشهایی در بکارگیری از این نوع روش تحقیق در حوزه‌ی مطالعات کارآفرینی دارد. این موضوع کانون توجه مقاله حاضر را تشکیل می‌دهد. بر این اساس ضمن مرور کلی بر فرایند روش تحقیق مبتنی بر GT که سعی شده مفاهیم و مبانی نظری اصلی این روش تحقیق بیان شود نتایج حاصل از بکارگیری این نوع روش تحقیق در حوزه‌ی مطالعات کارآفرینی بررسی شده است.

واژگان کلیدی: کارآفرینی، روش تحقیق مبتنی بر تئوری مفهوم‌سازی بنیادی (Grounded Theory)

۱- مقدمه

در بسیاری از تحقیقات رویکرد علمی غالب در تبیین متغیرهای تحقیق و استنباط در خصوص روابط علی- معلولی آنها مبتنی بر تفکری قیاسی می‌باشد. بدین لحاظ مادامی که داده‌ها و شواهد جمع‌آوری شده موید نظریه‌ای باشد آن نظریه همچنان مورد قبول بوده و به عنوان مبنا در پژوهش‌های بعدی مورد استفاده قرار می‌گیرد. بر این اساس قالب تئوری‌های عملی به تفکر قیاسی پایبند هستند. اما مشکل قابل توجه این موضوع پذیرش نظریه‌های برگرفته از تفکر قیاسی و محیط‌هایی غیر از محیط‌های شکل‌گیری آن نظریه است. به عنوان مثال در کشور ما قالب نظریه‌های سازمان و مدیریت برگرفته از متون و مقالات خارجی می‌باشد و لذا در بسیاری از مواقع شواهد و اطلاعات جمع‌آوری شده از کشور ما تطابق لازم را با این نظریه‌ها ندارد. برای رفع این‌گونه مشکلات روش تحقیق مبتنی بر تئوری مفهوم‌سازی بنیادی (Grounded Theory = GT) که در زمره روشهای تحقیق کیفی محسوب شده و برخلاف روشهای مرسوم از رویکرد استقرایی برخوردار می‌باشد، برای انجام پژوهش‌های علمی ارائه شده است. این روش فرایندی خلاق است که تدوین یک نظریه جدید توسط آن تسهیل می‌شود به همین دلیل این رویکرد بیشتر هنگامی مناسب است که درباره یک موضوع دانش کافی وجود نداشته باشد. در این روش تحقیق، محور اصلی نظریه‌سازی بر پایه‌ی گردآوری، مشاهده و مقایسه داده‌ها و مشاهدات برگرفته از محیط پژوهش قرار دارد. بر پایه‌ی مفاهیم و مبانی نظری GT پژوهش بر اساس فرضیه‌سازی شروع نمی‌گردد بلکه پژوهشگر با یک مسئله تحقیق روبرو است که برای پاسخگویی به آن هیچ جواب و حدس قبلی ندارد [۲، ۱]. بنابراین روابط بین متغیرها و مؤلفه‌های تحقیق از قبل

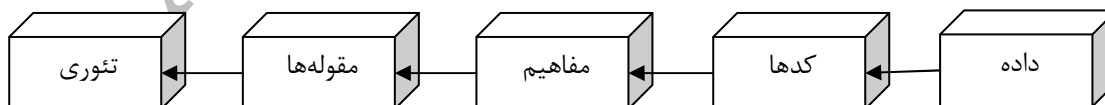
تعیین نمی‌شود بلکه بر مبنای مشاهدات و داده‌های گردآوری شده و با توجه به تفاوت‌ها و تشابهات آنها تبیین می‌یابد و از این رهگذر مقدمات لازم برای تئوری‌سازی فراهم می‌شود و در صورتی که پژوهش‌های بیشتری اجزای آن تئوری را تایید کند، آن تئوری از غنا و استحکام بیشتری برخوردار خواهد شد. لذا در روش تحقیق GT لازم است مشاهدات و جمع‌آوری داده‌ها تا آنجا ادامه یابد که این اطمینان خاطر برای پژوهشگر حاصل شود که استمرار جمع‌آوری داده‌ها منجر به دست‌یابی به مطلب تازه‌ای نخواهد شد [۳]. از این مرحله تحت عنوان اشباع تئوریک یاد می‌شود. بنابراین با رسیدن به اشباع تئوریک روابط به دست آمده در خصوص متغیرها و مؤلفه‌های تحقیق که مبتنی بر واقعیت‌ها می‌باشد، شکل می‌گیرد.

در حال حاضر روش تحقیق GT از استقبال قابل توجهی در انجام پژوهش‌های اجتماعی و علوم رفتاری برخوردار شده است [۴]، [۵]. در این راستا برخی از پژوهشگران تحقیقات کارآفرینی نیز این نوع روش تحقیق را مورد توجه و استفاده قرار داده‌اند [۶، ۷]. نتایج بررسی‌های مقدماتی حکایت از پتانسیل‌ها و چالش‌های این نوع روش تحقیق در حوزه‌ی مطالعات کارآفرینی دارد. در این مقاله این موضوع در کانون توجه و بررسی قرار گرفته است. بر این اساس ابتدا مروری کلی بر فرایند روش تحقیق مبتنی بر GT گردیده است که سعی شده مفاهیم و مبانی نظری اصلی این روش تحقیق بیان شود. سپس به بررسی نتایج حاصل از بکارگیری این نوع روش تحقیق در حوزه‌ی مطالعات کارآفرینی پرداخته شده است.

۲- فرایند روش تحقیق مبتنی بر تئوری مفهوم‌سازی بنیادی (GT)

روش تحقیق GT اولین بار در دهه ۱۹۶۰ توسط "استراوس و گلاسر"^۱ در کتاب کشف تئوری مفهوم‌سازی بنیادی (the discovery of Grounded Theory) به جامعه علمی معرفی شد [۸]. GT در اصل یک روش تحقیق کیفی برای نظریه‌پردازی بوده که رویکرد آن استقرایی است. در این روش تحقیق پژوهشگر با گردآوری نظام‌مند داده‌ها از مصاحبه و مشاهده اسناد و مدارک موجود سعی می‌کند کلیه جوانب بالقوه مرتبط با موضوع را شناسایی کند. در این روش بر خلاف روش‌های مرسوم برای جلوگیری از بروز هرگونه سوگیری و نتیجه‌گیری زود هنگام درباره‌ی موضوع پژوهش، از ادبیات و نظریه‌های موجود در گام‌های آغازین پژوهش استفاده نمی‌شود. پژوهشگر با جمع‌آوری مستمر داده‌ها، مفهوم‌سازی از داده‌ها و تحلیل داده‌ها (شامل کدگذاری، دسته‌بندی و مقایسه مستمر یافته‌ها تا رسیدن به نقطه‌ای که داده‌های جدیدتر کمکی به غنای پژوهش نکند) تلاش دارد به یک نظریه استوار نهایی درباره‌ی موضوع یا پدیده مورد بررسی دست یابد [۹].

در روش تحقیق GT کشف یا تولید نظریه بر مبنای حقایق و واقعیات‌های موجود و از طریق جمع‌آوری نظام‌مند داده‌ها و با مدنظر قرار دادن کلیه جوانب بالقوه مرتبط با موضوع تحقیق صورت می‌گیرد. داده‌های جمع‌آوری شده سیر تکاملی خود را تا منتج شدن به تئوری در قالب جداگانه‌ی طی می‌کنند. ابتدا نکات کلیدی داده‌ها احصاء و برای هر نکته یک کد معین می‌شود و آنگاه با مقایسه کدها چند کد که اشاره به یک جنبه مشترک پدیده مورد بررسی دارند، عنوان یک مفهوم به خود می‌گیرند. سپس چند مفهوم به صورت یک مقوله و سرانجام چند مقوله در قالب یک تئوری متجلی می‌گردد [۱۰، ۱۱]. این روند در شکل ۱ نشان داده شده است.

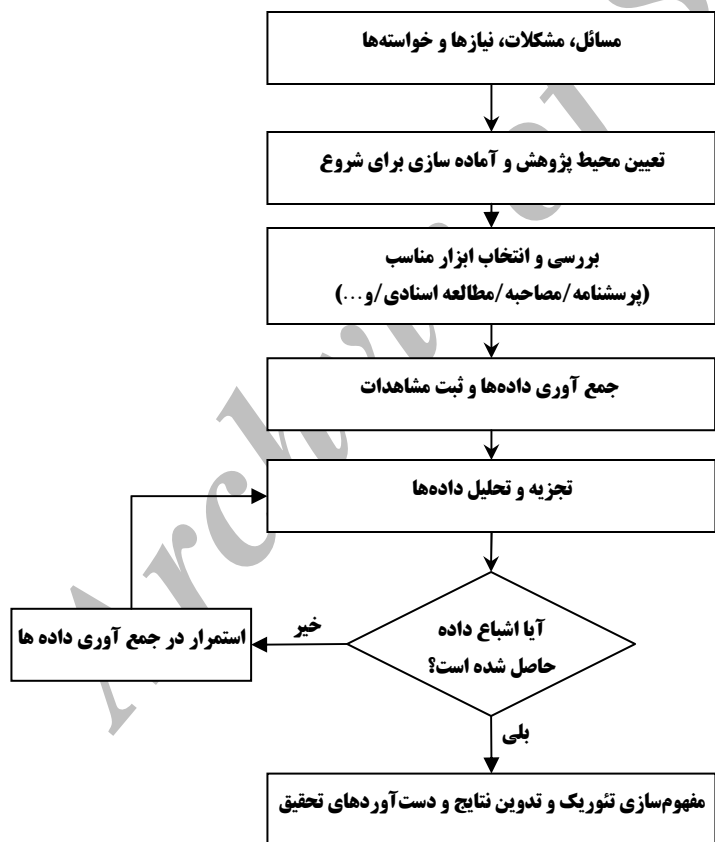
شکل ۱. مسیر تکامل تئوری در روش تحقیق مبتنی بر GT

اگرچه روش تحقیق GT برخی تاکیدات و ملاحظات مربوط به دیگر روش‌های انجام پژوهش‌های سنتی را در خود دارد اما برخلاف دیگر روش‌های انجام پژوهش‌های کیفی در روش تحقیق GT، جمع‌آوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل و گزارش یافته‌ها،

¹ Strauss & Glaser

تولید و پروراندن یک نظریه استوار، فرآیندی ساده و یکنواخت نیست. هدف اصلی در این روش ایجاد و تولید یک نظریه جدید در موضوع تحت بررسی می‌باشد. روش تحقیق GT با جمع آوری نظام مند داده‌ها، تجزیه و تحلیل همزمان و مقایسه مستمر داده‌ها، ارتباط منطقی میان داده‌ها برقرار می‌کند و در پایان، ما را با یک نظریه جدید در خصوص یک پدیده خاص آشنا می‌کند [۱۲]. استراوس و گلاسر به عنوان پایه‌گذاران اولیه این روش استقرائی، بر اهمیت تناسب و قرار گرفتن نظریه در محیط تأکید بسیار کرده‌اند. آنها بر این عقیده‌اند که بسط و توسعه‌ی یک نظریه محکم و استوار تنها پس از بررسی‌های دقیق و موشکافانه محیطی امکان خواهد یافت [۸]. از آنجا که فرض اصلی در این رویکرد، ظهور نظریه از داده‌های جمع آوری شده در جریان یک پژوهش می‌باشد، لازم است پژوهشگر از هرگونه پیش فرض یا نتیجه‌گیری زودهنگام پیش از تکمیل فرآیند GT و دست یافتن به یک نظریه محکم و استوار پرهیز کند.

یکی از ملاحظات کلیدی در انجام فرایند تحقیق مبتنی بر GT آن است که پژوهشگر در گام‌های آغازین تحقیق، ادبیات و نظریه‌های موجود و مربوطه را ملاک عمل قرار ندهد، تا از آمیختن داده‌ها و مفاهیم موجود با داده‌های جمع آوری شده و بروز هرگونه پیش داوری جلوگیری شود. اتخاذ این رویکرد به این معنی نیست که هرگز به نظریه‌ها و ادبیات موجود توجه نشود، بلکه در مراحل پایانی فرآیند می‌توان در صورت احساس نیاز، از ادبیات و نظریه‌های موجود، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده کرد [۹]. به عبارت دیگر، تنها در مراحل نهایی فرآیند، پژوهشگر اجازه دارد نظریه شکل یافته را با مفاهیم و نظریه‌های پیرامون بحث تلفیق نماید. با توجه به مباحث ارائه شده فرایند تحقیق مبتنی بر GT به صورت شکل ۲ قابل تبیین می‌باشد.

شکل ۲. فرایند روش تحقیق GT

- تعیین محیط پژوهش و آماده سازی برای شروع

بطور کلی هر پژوهشی برخاسته از یک مساله / نیاز و یا خواسته‌ای می‌باشد که انگیزه نخستین محقق را رقم می‌زند. در فرایند تحقیق مبتنی بر GT انتخاب محیط مناسب برای انجام پژوهش و بررسی، پس از تعیین مسئله تحقیق نخستین مرحله اصلی این فرایند است.

- جمع آوری داده‌ها و ثبت مشاهدات

فرآیند تحقیق مبتنی بر GT با یک سوال کلی تحقیق شروع می‌شود. در این راستا عمده تلاش و کوشش محقق باید در جهت مشخص کردن و یافتن دو پرسش اساسی ذیل قرار گیرد:

الف) در محیط انتخاب شده پژوهش چه روی می‌دهد؟

ب) هویت‌ها و بازیگران محیط پژوهش یاد شده چه نقش‌هایی داشته و چگونه آنها را ایفا می‌کنند؟

پاسخگویی به این دو پرسش اساسی بر مبنای رویکرد GT از طریق جمع‌آوری داده‌ها و ثبت شواهد امکان پذیر است. بدین لحاظ محقق به کمک ابزارهای مختلف از جمله انجام مصاحبه با افراد آگاه در حوزه‌ی مورد نظر و جمع‌آوری اطلاعات لازم، اطلاعات جدیدتری علاوه بر دانسته‌های قبلی خود کسب می‌کند و با پرهیز از توضیح واضح‌تر می‌تواند به دسته بندی یافته‌های خود با استفاده از شاخص‌های متعدد بپردازد. هنگام جمع‌آوری داده‌ها، آنچه بیشتر برای پژوهشگر اهمیت دارد، برخورداری منابع موجود از توان لازم برای انجام مقایسه‌های قابل توجه بر پرسش‌های تحقیق است. جمع‌آوری داده‌ها، محدودیت‌زمانی مشخصی ندارد اما تحلیل و جمع‌آوری داده‌ها باید همزمان و همگام با یکدیگر انجام پذیرد.

اندازه نمونه در این روش مانند دیگر روش‌های کیفی کوچک است و کیفیت داده‌های جمع‌آوری شده مهم است. از آنجا که نمونه انتخابی تاثیر عمده‌ای بر نظریه در حال تدوین دارد و باید قبل از شروع پژوهش آنرا مورد ملاحظه قرار داد. اندازه نمونه‌ها با اشباع نظری طبقه‌ها تعیین می‌شود و زمانی است که اندیشه‌های جدید از داده‌ها در پژوهش کیفی بدست نیاید. مهمترین ویژگی‌های نمونه در این نوع پژوهش در زیر آورده شده است [۱۳]:

- ۱- شرکت کنندگان باید دارای دانش مربوط به پدیده مورد پژوهش باشند.
- ۲- شرکت کنندگان در تحقیق باید تمایل به شرکت در پژوهش داشته باشند.
- ۳- شرکت کنندگان در پژوهش باید وقت کافی برای شرکت در پژوهش داشته باشند.
- ۴- ضرورت دارد که افراد شرکت کننده در پژوهش دیدگاه‌های خود را بیان کنند.

جمع‌آوری داده‌ها، روندی کاملاً انعطاف پذیر است. مصاحبه‌ها، مشاهدات، بررسی اسناد موجود، فیلم‌های ویدئویی، روزنامه‌ها و کتابها (که هر یک جنبه بدیعی از موضوع تحقیق را مورد توجه قرار می‌دهد) از جمله منابع مطلوب برای جمع‌آوری داده‌ها می‌باشد. مصاحبه‌ها پژوهشگر را قادر خواهد ساخت که داده‌ها را به زبان خود شرکت کنندگان در تحقیق جمع‌آوری کند. اگر می‌خواهید شرکت کنندگان فرصت داشته باشند تا درباره مواردی که برای آنها مهم است آزادانه سخن بگویند، از سوالهای باز استفاده کنید. هاجینسون معتقد است که پژوهشگر در هنگام مصاحبه مفاهیم کلیدی را بعنوان راهنمای مصاحبه فهرست کند تا از این طریق مواردی که اشاره به آنها ضروری است فراموش نشود [۱۴]. همچنین ممکن است داده‌ها توسط مشاهده رویدادها یا موقعیت گردآوری شود. در تحقیقات مفهوم سازی بنیادی این یک راهبرد مطلوب برای جمع‌آوری داده‌هاست، زیرا تعامل افراد با یکدیگر و نیز با محیطشان را از طریق یک مشاهده گر عینی ممکن می‌سازد. روش‌های گردآوری داده‌ها را می‌توان با یکدیگر ترکیب کرد. بولر (۱۹۹۳) دو روش مشاهده غیر مشارکتی و مصاحبه را برای گردآوری داده‌ها را ترجیح داده است در حالیکه برای (۱۹۹۲) و بک (۱۹۹۳) روش پژوهش خود را مشاهده مستقیم در ترکیب با مصاحبه انتخاب کرده‌اند. ترکیب روش‌های گردآوری داده‌ها می‌تواند به پژوهشگر کمک کند که صحت داده‌ها را دریابد. بعلاوه برای بهبود روش‌های گردآوری داده‌ها می‌توان از یادداشتهای میدانی استفاده کرد. از این طریق زمینه‌ای که پژوهش در آن روی می‌دهد و جنبه‌های ارتباطی غیر کلامی ضبط می‌شوند [۱۵]. یادداشتهای میدانی به خصوص در جمع‌آوری داده‌هایی که از مشاهده بدست آمده‌اند، اهمیت دارد. زیرا ممکن است این تنها وسیله برای ضبط داده‌ها باشد [۱۶]

هنگام جمع‌آوری داده‌ها و در طول فرآیند پژوهش، می‌تواند روند فعالیت خود را اصلاح کند. با نزدیک شدن به پایان پژوهش، به تدریج روند جمع‌آوری داده‌ها و مفهوم سازی جزئی تر و محدودتر می‌شود و در نتیجه، روش‌های کسب اطلاعات و تمرکز بر موضوعات مورد نظر، از نظام بهتری برخوردار می‌شود [۹].

- تجزیه و تحلیل داده‌ها، مفهوم‌سازی تئوریک و تدوین نتایج و دست‌آوردهای تحقیق

قبل از آنکه داده‌ها تحلیل شوند، ابتدا باید به رشته تحریر درآیند، یعنی مشاهده‌ها و داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها بصورت نوشتاری و کلمه به کلمه ثبت شوند. هالوی [۱۷] و "مورس فیلد" [۱۶] جزئیات عملی در مورد اینکه ثبت نوشتاری مصاحبه‌ها و مشاهده‌ها باید شامل چه چیزهایی باشد را ارائه کرده‌اند. از همان مرحله اول فرایند پژوهش، مفاهیم درون داده‌ها باید مشخص شوند، رمزگذاری شامل نام نهادن بر حوادث، اندیشه‌ها و رویدادهاست تا از این طریق داده‌ها معنی‌یابند [۱۸]. این رمزها ممکن است کلماتی باشند که پژوهشگر آنها را مشخص می‌کند تا از این طریق داده‌ها را معنی‌کنند. "هاچنسون" [۱۴] این سطح از رمزها را سطح یک می‌نامد. هر مصاحبه با مجموعه‌ای از داده‌ها مورد مقایسه قرار می‌گیرند و هنگامیکه اندیشه جدیدی پدید آید مقایسه بعدی صورت خواهد گرفت.

با استفاده از این روش تحلیل داده‌ها، تعداد قابل ملاحظه‌ای از مفاهیم را می‌توان از دل داده‌ها بیرون کشید. مفاهیم مشابه را می‌توان در ارتباط با یکدیگر قرار داده و از طریق آنها طبقه یا سطح دو رمزها را پدید آورد. بنابراین داده‌ها به این طریق مرتب می‌شوند. ارتباط بیشتر و بیشتر و نیز کاهش تعداد طبقه‌ها برای تشکیل طبقه‌ها بزرگتر محوری کمک می‌کند که طبقه‌ها به نحوی با یکدیگر مربوط شوند که مواردی از قبل متن و شرایطی که تحت آن پدیده‌ها روی میدهند باز شناسی شوند و نیز پیامدهای مرتبط با این رخدادها شناسایی شوند.

در فرایند تحقیق مبتنی بر GT، تجزیه و تحلیل داده‌ها، به معنی مقایسه مستمر داده‌ها برای مفهوم‌سازی است. در GT، استخراج مفاهیم و روابط هدف اصلی از تجزیه و تحلیل داده است. از آنجایی که امکان تولید نظریه با استناد به رویدادها و وقایع واقعی (اطلاعات خام) وجود ندارد، رویدادها، وقایع و حوادث باید بعنوان شاخص‌های بالقوه مرتبط با موضوع تحقیق، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد و از آنها مفهوم‌سازی شود. از آغاز فرایند تحقیق، پژوهشگر باید بر مشاهدات خود تمرکز یابد و با داشتن دقت نظر علمی، به امر دسته‌بندی صحیح و مناسب داده‌های گردآوری شده پرداخته و آنگاه توجه خود را به تبیین روابط میان دسته‌بندی‌های ایجاد شده معطوف گرداند. در روند مستمر جمع‌آوری داده‌ها (به منظور بسط و توسعه‌ی نظریه اولیه برآمده از داده‌ها) یکی از فعالیتهای مهم شناسایی و دسته‌بندی نکات مشترک در داده‌ها می‌باشد. استراوس و گلاسر تأکید خاصی بر وجود ارتباط میان دسته‌بندی‌های تشکیل شده از مقایسه داده‌ها دارند [۸]. بر این اساس پژوهشگر در جمع‌آوری داده‌ها باید موضوعات زیر را مورد توجه قرار دهد:

تعیین خط سیر نظریه شکل گرفته از مستندات و داده‌ها

مفهوم‌سازی از داده‌ها و مشاهدات

تجزیه و تحلیل روابط بدست آمده میان مفاهیم

در این مرحله، پژوهشگر باید درباره امکان بروز تغییرات مداوم در محیط پژوهش و حتی تغییرات در نوع تعامل و رفتار عناصر انسانی آمادگی لازم را داشته باشد و پذیرای نظریات و روابط جدیدی باشد که حتی بر خلاف پیش‌فرضهای قبلی و ذهنی او است. در روش تحقیق GT تحلیل و جمع‌آوری داده‌ها هم عرض با یکدیگر انجام می‌پذیرند تا هنگامی که پژوهشگر زمان نتیجه‌گیری از تحلیل‌ها و پایان تحقیق را مشخص سازد.

فرآیند تحقیق GT، هنگامی پایان می‌پذیرد که تحقیق از جمع‌آوری داده‌ها اشباع شود. اشباع شدن از داده‌ها، زمانی رخ می‌دهد که محقق احساس کند امکان جمع‌آوری اطلاعات جدیدتر از داده‌ها وجود ندارد. به عبارت دیگر زمانی که اشباع داده رخ دهد، جمع‌آوری اطلاعات بیشتر کمکی به غنا و استواری نظریه نهایی نخواهد کرد. برای رسیدن طبقه‌ها به اشباع، پژوهشگر کیفی باید به میزان یا کمیت داده‌های مربوط به هر جنبه پدیده تحت مطالعه توجه کند. این متناظر با توجهی است که پژوهشگر کمی به میزان و اندازه‌گیری داده‌ها معطوف است و درباره خطر توجه به گردآوری داده‌ها تا زمان رسیدن به اشباع

هشدار می دهد و تصور می کند که در صورت انجام آن، بقیه مفاهیم یا طبقات مهم ممکن است پدیدار نشده و مورد بحث قرار نگیرد. در این مرحله مفهوم سازی تئوریک تحقیق تکمیل و نهایی سازی گردیده و به دنبال آن گزارش تحقیق تهیه می گردد.

۳- استفاده از روش تحقیق GT در حوزه مطالعات کارآفرینی

روش تحقیق GT در حوزه مطالعات علوم اجتماعی و رفتاری از استقبال چشمگیری برخوردار شده است. بررسی اجمالی روند مطالعات کارآفرینی نیز دلالت بر استفاده از این روش تحقیق دارد که با افت و خیزهایی روبرو بوده است. آقای ماکلا و ترکان^۱ در یک پژوهش، تحقیقات انجام شده در حوزه کارآفرینی را که از روش تحقیق GT استفاده کرده اند، مورد بررسی قرار داده اند [۱۹]. آنان برای این منظور مقالات مربوط به کارآفرینی را که بین سالهای ۱۹۹۳ تا ۲۰۰۴ در نشریات Emerald, Infotrac, proQuest و scienceDirect منتشر شده، مورد توجه قرار داده و برای جستجو از کلید واژه Entrepreneurship, Grounded Theory و نام نویسندگان مشهور روش تحقیق GT استفاده کرده اند. از میان نتایج بدست آمده مقالاتی که شامل متدولوژی GT نبوده و یا تمرکز بر روی مبحث کارآفرینی نداشته اند، کنار گذاشته شده و مقالات باقیمانده را که ۴۲ عنوان مقاله گزارش شده است، مورد تجزیه و تحلیل قرار داده اند. بنابراین در مقالات منتخب، نویسندگان به طور واضح و آشکار، روش تحقیق خود را GT معرفی کرده اند. مقاله های برگزیده در جدول ۱ نشان داده شده است [۱۹].

¹ Makela & Turcan

جدول ۱. مقالات کارآفرینی با توجه به منبع و سال انتشار که از روش تحقیق GT استفاده کرده‌اند.

تعداد کل مقالات بررسی شده	زمینه‌ی تخصصی نشریات: مدیریت دولتی و مطالعات سیاست گذاری		زمینه‌ی تخصصی نشریات: کسب و کار کوچک		زمینه‌ی تخصصی نشریات: مدیریت و سازماندهی				زمینه‌ی تخصصی نشریات: کارآفرینی					سال انتشار مقاله
	عنوان اختصاری نشریه‌ها		عنوان اختصاری نشریه‌ها		عنوان اختصاری نشریه‌ها				عنوان اختصاری نشریه‌ها					
	RP	ARPA	JSBM	ISBJ	Other	SMJ	ASQ	AMJ	JPE	JDE	JBV	IJEBR	ETP	
۵					۲						۳			۲۰۰۴
۴	۱		۱		۱				۱					۲۰۰۳
۲						۱		۱						۲۰۰۲
۵					۲	۱		۱					۱	۲۰۰۱
۴					۳			۱						۲۰۰۰
۳					۲					۱				۱۹۹۹
۱											۱			۱۹۹۸
۲								۱	۱					۱۹۹۷
۶		۱			۲	۱		۱			۱			۱۹۹۶
۴				۱	۱							۱	۱	۱۹۹۵
۵					۲			۱	۱		۱			۱۹۹۴
۱			۱											۱۹۹۳
۴۲	۱	۱	۲	۱	۱۵	۳	۳	۵	۱	۱	۶	۱	۲	تعداد کل مقالات
%۱۰۰	%۲.۴	%۲.۴	%۴.۸	%۲.۴	%۳۵.۷	%۷.۱	%۷.۱	%۱۱.۹	%۲.۴	%۲.۴	%۱۴.۳	%۲.۴	%۴.۸	درصد

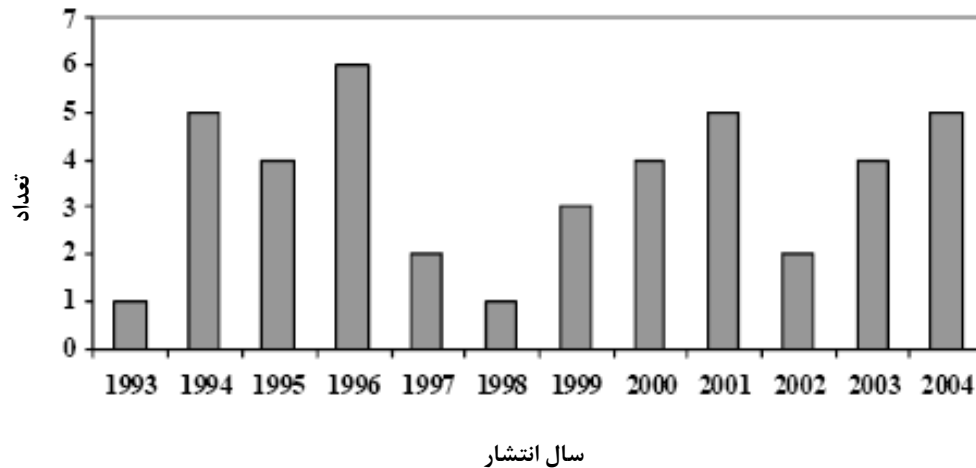
عناوین اختصاری و کامل نشریات:

AMJ=Academy of Management Journal; ASQ=Administrative Science Quarterly; ARPA=American Review of Public Administration; ETP=Entrepreneurship Theory and Practice; IJEER=International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research; ISBJ=International Small Business Journal; JBV=Journal of Business Venturing; JDE=Journal of Developmental Entrepreneurship; JPE=Journal of Private Equity; JSBM=Journal of Small Business Management; RP=Research Policy; SMJ=Strategic Management Journal. Journals present in column 'Other': EMJ=European Management Journal; FM=Financial Management; HR=Human Relations; IJOA=International Journal of Organizational Analysis; ISMO=International Studies of Management and Organization; JM=Journal of Management; JOCM=Journal of Organizational Change Management; JPSM=Journal of Purchasing and Supply Management; MD=Management Decision; QMR=Qualitative Market Research.

Archivie of SID

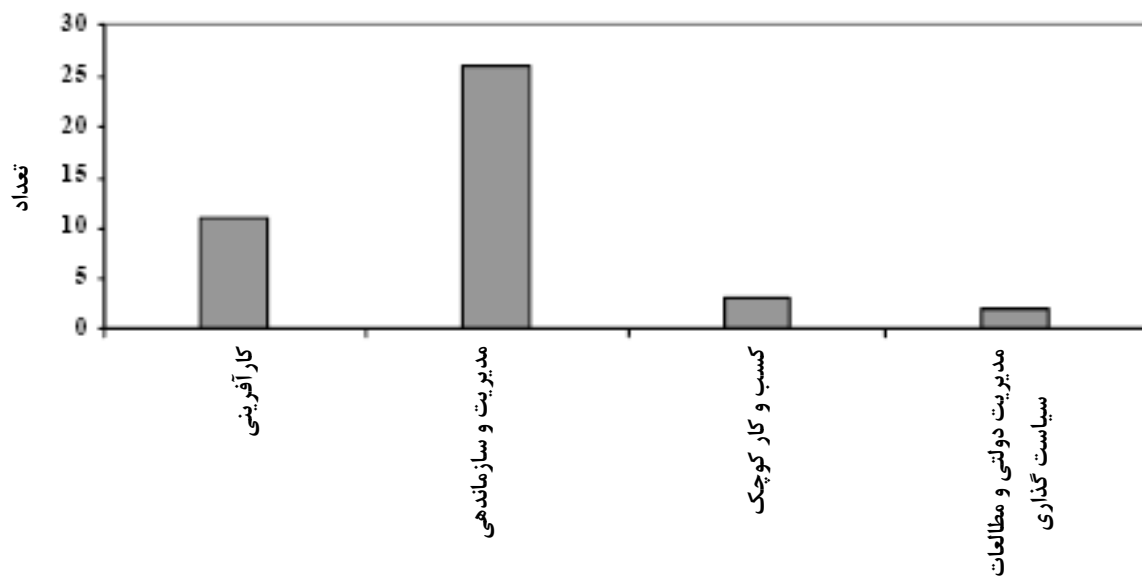
در خصوص هر یک از مقالات منتخب، کانون تمرکز مقاله، نحوه استفاده از GT، و یافته‌ها کلیدی آنها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. همچنین در شکل ۳ توزیع انتشار مقالات منتخب که از GT استفاده کرده‌اند بر حسب سال نشان داده شده است [۱۹].

شکل ۳. توزیع انتشار مقالات منتخب (که از تئوری GT استفاده کرده‌اند) بر حسب سال

همانگونه که در شکل ۳ مشاهده می‌شود روند بهره‌گیری از روش تحقیق GT در مطالعات حوزه‌ی کارآفرینی طی سالهای بررسی شده از پایداری قابل قبول برخوردار نمی‌باشد و بلکه به افت و خیزهایی روبرو بوده است. به عبارت دیگر علی‌رغم تلاش بعضی نویسندگان مشهور در سال ۲۰۰۱، تحقیقات چندان زیادی در زمینه‌ی کارآفرینی با استفاده از روش تحقیق GT موجود نیست. در شکل ۴ نیز توزیع انتشار مقالات منتخب بر حسب زمینه‌ی تخصصی نشریات نشان داده شده است [۱۹].

شکل ۴. توزیع انتشار مقالات منتخب (که از تئوری GT استفاده کرده‌اند) بر حسب زمینه‌ی تخصصی نشریات

شکل ۴ نشان می‌دهد که در مرتبه نخست غالب تحقیقات حوزه‌ی کارآفرینی بهره‌گرفته از روش تحقیق GT (۲۶ مورد) در نشریاتی با زمینه‌ی تخصصی مدیریت و سازماندهی به چاپ رسیده‌اند. در مرتبه دوم و با فاصله نسبتاً زیاد از مرتبه اول تعداد ۱۱ مورد از مقالات منتخب در نشریاتی با زمینه‌ی تخصصی کارآفرینی چاپ شده است.

با این وجود بسیاری از تحقیقات انجام گرفته در حوزه‌ی کارآفرینی که مدعی استفاده از روش تحقیق GT می‌باشند در حقیقت امر توصیفی و تشریحی بوده و کمتر تعهد و التزامی در جهت تطابق روش تحقیق خود با روش تحقیق GT داشته‌اند. در این بین تحقیقاتی نیز در حوزه‌ی کارآفرینی انجام شده است که در روش تحقیق با دقت و کیفیت مطلوب مراحل روش تحقیق GT را بکار گرفته‌اند [۱۹]. بهر حال باید متذکر شد در این خصوص اظهار نظر قطعی به دلایل متعددی دشوار است چرا که در بعضی مقالات نمونه‌گیری به شیوه مطلوب و مناسب انجام نمی‌شود. در برخی موارد نحوه نمونه‌گیری شرح داده نمی‌شود، گاهی به طور تصادفی است و گاهی هم با در نظر گرفتن اهداف اولیه تحقیق نمونه‌گیری شده است. بعلاوه اکثر مقالات ارزیابی شفافیت از کیفیت و چگونگی مطالعاتشان ارائه نمی‌دهند. سرانجام بایست توجه داشت که تعداد مقالات کارآفرینی که از این روش تحقیق استفاده کرده‌اند، محدود است.

۴- نتیجه‌گیری

در یک دسته‌بندی کلی رویکردهای حاکم در بحث روش تحقیق به سه دسته رویکرد قیاسی، تطبیقی و استقرایی قابل دسته‌بندی است. رویکرد قیاسی با فرضیه‌سازی و آزمون آن همراه است که با تأیید فرضیه و همچنین تأیید آن در پژوهش‌های مشابه بعدی تئوری‌سازی انجام می‌گیرد. در حالی که بر خلاف این رویکرد در رویکرد استقرایی پژوهش تنها با سؤال تحقیق آغاز می‌شود و پژوهشگر به جای اتکا به ادبیات تحقیق با ورود به میدان پژوهش بر اساس داده‌ها و مشاهدات واقعی اجزای تئوری را گام به گام می‌سازد. یکی از روش‌های تحقیق کیفی که بر رویکرد استقرایی استوار است، روش تحقیق مبتنی بر تئوری مفهوم‌سازی بنیادی (Grounded Theory = GT) می‌باشد.

از سویی دیگر بر صاحب‌نظران پوشیده نیست که یکی از عناصر کلیدی در انجام هر گونه تحقیق و پژوهش همانا روش تحقیق می‌باشد که علی‌القاعده مطالعات حوزه‌ی کارآفرینی نیز از این قاعده مستثنی نیست. از اینرو با توجه به نقش و جایگاه GT در این خصوص ضرورت می‌نماید. اما آنچه در این بین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده پاسخگویی اثربخش نتایج و دست‌آوردهای تحقیقات به مسائل، مشکلات و نیازها می‌باشد. این موضوع تحت تأثیر عوامل متعددی قرار دارد که یکی از مهمترین آنها روش تحقیق بکارگرفته شده در مطالعات است. از آنجائیکه تئوری‌های بدست‌آمده بر اساس روش‌های تحقیق متکی بر رویکرد استقرایی به ویژه روش تحقیق GT در مقایسه با سایر روش‌های تحقیق به مراتب به واقعیت نزدیکتر است، لذا به نظر می‌رسد که این نوع روش تحقیق تطابق بیشتری با خواسته‌های مورد انتظار دارد. اگرچه شواهد دلالت بر آن دارد که پژوهشگران تحقیقات کارآفرینی نیز روش تحقیق GT را مورد توجه و استفاده قرار دادند اما میزان استفاده از این روش تحقیق نسبت به سایر روش‌های تحقیق متکی بر رویکرد قیاسی یا تطبیقی کمتر می‌باشد. با توجه به ضرورت متناسب‌سازی تئوری‌ها و دست‌آوردهای تحقیقات به صورت عام و به ویژه تحقیقات کارآفرینی به صورت خاص با شرایط و مقتضیات کشور ما (بومی‌سازی تحقیقات) امید است با طرح مبانی نظری و مفاهیم روش‌های تحقیق متکی بر رویکرد استقرایی، محققان و صاحب‌نظران کارآفرینی با انتخاب آگاهانه و بهره‌گیری صحیح از آنها زمینه‌ساز حرکت جدی در این مقوله شده و به دنبال آن نتایج و دست‌آوردهای تحقیقات با تقریب هر چه بیشتر به واقعیت‌ها، پاسخگویی مسائل و مشکلات و نیازهای عرصه کارآفرینی کشور باشد.

- ¹- Egan, T. 'Grounded Theory: Research and Theory Building', *Advances in Developing Human Resources*, 2002, 4(3), pp. 277-295.
- ² - Strauss, A. 'Qualitative analysis for social scientists', New York: Cambridge University Press, 1987.
- 3- Glaser, B. 'Conceptualization: On Theory and Theorizing using Grounded Theory', 2002, www.ualberta.co/ijam.
- 4- Saatcioglu, A. 'using grounded inquiry to explore idea management for innovativeness, academy of management proceedings, 2002.
- 5- Esteves, J., Ramos, I., Carvalho, J., ' use of grounded theory in information systems area: an Exploratory analysis', 2001, www.isi.ups.es/jesteres/ecrm.pdf.
- 6 -Clarysse, B. and Moray, N.' A process study of entrepreneurial team formation: The case of a research-based spin-off', *Journal of Business Venturing*, 2004, 19, pp 55-79
- 7 - Shane, S. and Venkataraman, S. 'The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review*, 2002, 25, pp.217-226
- ⁸- Glaser, B., Strauss A., ' the discovery of grounded theory', Chicago, aldine press, 1967.
- ⁹ - هاشمی، سید محمد، روشی برای پژوهش در مسائل سازمان و مدیریت، معاونت آموزش پژوهشگاه الکترونیک ایران، اردیبهشت ۱۳۸۶
- ^{۱۰} - حسن دانایی‌فرد، "تئوری پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم‌سازی تئوری بنیادی"، دانشور رفتار، شماره ۱۱، ۱۳۸۴، صفحه ۵۷-۷۰.
- 11 - Glaser, B. G., 'Basics of grounded theory analysis: Emergence vs. forcing', Mill Valley, 1992, CA.: Sociology Press.
- 12 - Glaser, B. G. 'Constructivist grounded theory? Forum: Qualitative Social Research', 2002, 3(3). <http://www.Qualitative-Research.net/Fqs/Fqs-Eng.htm>, Quoted on 8 January 2004.
- ¹³- Morse J.M. & Johnson J.M., 'The illness experience: dimensions of suffering', Sage, Newbury Park, 1991.
- ¹⁴- Hutchinson, s, 'education and grounded theory' , in R.Sherman and R.B.Webb(eds), *qualitative research education: focus And methods*, London: Flamer press 1988.
- ^{۱۵} - فراهانی، حجت ا... و عریضی، حمید رضا، " روشهای پیشرفته پژوهش در علوم انسانی"، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان، ۱۳۸۴.
- 16 - Morse J.M. & Field P.A., 'Nursing Research: the Application of Qualitative Approaches', 2nd edn. Chapman & Hall, London, 1996.
- 17 - Holloway I. & Wheeler S., ' Qualitative Research for Nurses', Blackwell Science, Oxford, 1996.
- 18 - Strauss A.L. & Corbin J., 'Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques. Newbury Park, Sage, 1990
- 19- Markus M. Makela, Romeo V. Turcan, 'Building Theory from Data in the Field of Entrepreneurship', 2005, http://www.sbl.tkk.fi/mmm/files/downloads/Makela_Turcan_2005_Entrepreneurship_and_GT_IECER_paper.pdf